

სალიტერატურულ და სამეცნიერო ნახატებიანი ზახეთი. გამოდის ყოველ აპირა დღეს.

№ 30

ივლისი 16, 1895 წ.

№ 30

შინაარსი: სამურზაყანოს ვითარება ა. ენგურელისა. — სხვა და სხვა ამბები. — საფურადღობო ამბები. — მასხარა მესტორე. — ლექსი, ვედვინი ნიკო თავ — მეს ვისასი. — უცხოეთიდან, ფიქრი და უწინაშენი ნიკო გურულისა. — კალა. — სახალხო ლექსები, ჩუქრილი გიორგი წურთლის მიერ. — „შაშაჰი“ — „ვერა“ და ვროკუნა ნ. ურდანიასი. — საშინელი ქართული ლექსი შვეტელისა. — მასხრა „გვადის“ მე-25 ე პ-ში უწინაშენის დამწერს, ტ. ივანეს სა.

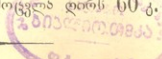
„კვალი“

სამურზაყანოს ვითარება

ხელის მოწერა „კვალიზე“ ამ 1895 წელს განხორციელებულია წლიურად და დღის 8 მანეთი. ვისაც მეთრე ნახევარი წლის ფული არ შემოუტანია, ვთხოვთ დაახლოებინოთ ფულის შემოტანა, სხვა ვისაც ქსურს გახვდის ახლათ დაბარება ნახევარი წლით დამდევის ივლისის თვიდან, უმორჩილესათ ვთხოვთ მით დროით შეგვატყობინონ.

გახვდით ნახევარი წლით დღის კვანძებით — 4 მანეთი, სპი თვით — 2 მანეთი, ორი თვით — 1 მანეთი და 50 კ, ერთი თვით — 1 მანეთი, ადრესის გამოცვლა დღის 60 კ.

მთხედავთ ბუნების აუარებელი საძიებრი-სა, დღეს სამურზაყანო სილარ-ზე-სილატაკშია ჩაეარდნილი. სამურზაყანოში არ მოიპოვება არც ერთი მისთანა შკოლა, რომ ცოტათი მაინც ასრულდეს თავის დანიშნულებას. მართალია შკოლები, განსაკუთრებით სამრელო, ბლომით არის ჩვენში, მაგრამ განა ამათ შეიძლება შკოლები დაერქვას?.. შკოლები არის შემდეგ სოფლებში: 1) ილორში, რომელშიაც სწავლობს — 8 შევირდი; 2) გუდავში — 10; 3) ბარდევში — 5; 4) სუმუშკურში — 15; 5) ტუბურხინჯში — 13; 6) საბერიაში არის ქრისტ. ვამაერც. საზ. შკოლა, რომელშიცაც სწავლობენ 50-მდის ყმაწვილები; 7) ღიხაშურაში ამ-ნაირად 40 შევირდი; 8) ოქუმში — 28; 9) მიერხის სამრელო შკოლაში არიან 11 მოწაფე; 10) მუხტურში — 24; 11) წარჩეში — 27; 12) ბეღიაში — 8; და 13) ფახულანში — 20-მდის. ვარდა ამისა წარსული წლის დამდევს, როცა დეკანოზი მამკაერძანი სარევიზიოთ დაბრძანდებოდა სამურზაყანოში, აღუ-

თქვენ სამრევლო შკოლის ვახსნა შემდეგ სოფლებში: თამაკანში, პირველ კუბურხინჯში, ცხირში, ყალში, შეშულეთში, ოტობაიაში, ჩხორთალში, ჩუფში, მეორე ბელაში და სხ. და სხ. ყოიად სამურძაყანოვლებოვა — იტყვის მითხებელი — კარგათ ყოფილა თქვენი საქმე. ამ დროებით თქვენ გქონათ 13 შკოლა, საცა სწავლობს სამასზე მეტი ყმაწვილი და მას რომ არ ჯერდებით, კიდევ თითქმის ყოველ სოფელში აპირებთ შკოლების გახსნასო*. მაგრამ ეს იყო მხოლოდ მაშინ, როცა დემკავერიანი დამძადებოდა სარევიზიოთ. მასწავლებლებმა გაიგეს თუ არა დეკანოზის სარევიზიოთ გამოგზავრება, მაშინათვე შეუდგენ შევირდების მოგროვებას, მათ მოეწყველენ ადგილობრივი მამასახლისნი და ძლივს, ზოგი ძალით და ზოგი მოტყუებით, შევარდეს ბავშვები, ასე რომ იმდერა, როცა რევიზორი წაიღოდა, ეს სმრავალ შევირდებისა გაქრებოდა. რაიცა შეეხება ახალ შკოლების გახსნას, ეს ხამ სულ კონულზე შეიქნებოდა დაწერილი. აქაურ შკოლებზე რაც ერთზე ითქმის, მეორეზე, მესამეზე და მეცამეტეზედაც ის ითქმის. აი, მაგალ. შედინართ სამრევლო შკოლაში, რომლის ზალაშია აქაიკ მიკრუნჩხულან ექსიოდე შინადავან აკანკალებულინი ბავშვნი ორე სქესისა. რევიზორი შედის ამალითურთ; შევირდები ზეზე დავიან და მასწავლებლის ლობტარობით იწყებენ ლოკით გლობას; მაგრამ ვერ ახერხებენ, ეშლებათ და იძულებულინი არიან შეუბ შეწყვიტონ. ეტყობათ, ვალობის არა ესმისთ რა, არამც თუ შევირდებს, არამედ მასწავლებელსაც კი. შემდეგ რევიზორი მამართავს მასწავლებელს შემდეგი სიტყვით: აბა, რა იციან შენმა შევირდებმა? მასწავლებელი მუდგებს — იციან მხოლოდ რუსულათ წერა-კითხვა, ლოკებზე, მოკლე ისტორია, ძველი და ახალი აღთქმისა, თელა და სხ. აბა, წაიკითხე ბავშვა — *Отец нашъ*. ბავშვი დგება და კითხულობს; შეუხერხებოდათ, რაც ძალი და ღონე აქვს ჩქარა, უხზობათ: მისთვის არც წერტილი სუფევს, არც მძიმე და არც ნიშანი.

რევიზ. — აბა, რაც წაიკითხე, ამხსენი შენი სიტყვით, მდაბიურათ, ჯერ რუსულათ და მერე ქართულათ:

ბავშვი პასუხის ნაცლათ ვაოცებული აქეთ იქით იურებო; მერე ვაშტერებული შეხედავს მასწავლებელს, თითქოს საყვედურით.

რევიზ. — აბა, მეგრულათ მიინც მითხარი, რას ნიშნავს *„Отец нашъ“*.

ბავშვი არ იძლევა არავითარ პასუხს. რევიზორი ეკითხება მეორეს, მესამეს, მეოთხეს და თით-

ქმის ყველას, მაგრამ ყველანი უტებენ ისე, როგორც პირველი, ზეპირათ და ახსნით კი არა იციან რა.

რევიზორი (მასწავლებელს). ასე მეხანძურათ როგორ შეიძლება სწავლება? თუთაყუშურათ რომ ვახეზიპირს ბავშვა *„Отец нашъ“*, ახსნით თუ არ იცის, რა გამოვიდა?

— აბა, ჰკითხე, რა იციან ქართულათ?

— ქართულათ! ვაკვირებით ეკითხება მასწავლებელი. — ქართულათ არაფერი იციან, ბატონო.

რევიზ. წერა-კითხვა მიინც არ იციან?

მასწ. არა, ბატონო! რევიზორის მწუხარების ნიშანი ეხატება სახეზე და მასწავლებელს საყვედურით ეუბნება: თქვენ არ გინდათ იმზრობით, თვარა როგორ არ შეგეძლოთ ქართულ, მის სამშობლო ენაზე წერა-კითხვა გესწავლებიათ? უსათუოთ ასწავლეთ. როგორ იქნება ბავშვა თავის სამშობლო ენაზე, წერა-კითხვა და ლოკები არ იცოდეს?

აი, ასე უხზობათ, თუთაყუშურათ ახევირებენ ბავშვს მათთვის გაუგებარ რუსულ სიტყვა-ფრაზებს აქაური შკოლის მასწავლებლები, თუ კი შეიძლება ეს სახელი უწოდით ამ ვაებატონებს.

თუ არ ამას, მაშ რას უნდა მოეელოდეთ სამურძაყანოის შკოლიდან, როდესაც შკოლების საქმე ჩაუგდათ ხელში ყოვლად უფიც ვაებატონებს, რომელთაც არავითარი სწავლა-განათლება არ მიუღიათ; მხოლოდ ოც-და-სუთიანების მეოხებით ხელი უგდათ ესრეთ — უოდებული *„право на училеля“* კუნტულელ კუხიანების და მათ თანამშრომლების ფიჩმებში *) თუ არ ამას, მაშ რას უნდა მოეელოდეთ იმ ვაებატონებისაგან, რომელთაც ცხოვრების მიზნის ძედავენს მუსქანი, მალა მსტუნაფი ცხენი, სპილოს შელით მორთული უნჯირი, კობტათ შეკერილი ჩერქესკა, ოქრო-მყელით მოქარული წულამესტები, ოქროში დაფერილი ქამარ-ხანჯალი, ლიფერი, ლეკური, იქით-აქეთ ქარწილებში, ტირილში, აღაპებში სვირობა და მუქთა დროს ტარება. აი, მათი იდელო, მიზანი ცხოვრებისა. არა ნაკლებ საწყფხებდა და სავალოლა ის მოველნა, რომ დღეს სამურძაყანოს შკოლებიდან ვანდევნილია, უარყოფილია ქართული ენა, მაშინ როდესაც ამ ენაზე უნდა იყოს უმთავრესი ყურადღება მიქცული საზოგადოთ სამრევლო და სასოფლო შკოლებში და მით უფრო სამეგრელო-სამურძაყანოში. წინააღმდეგ შემთხვევაში არავითარ ნაყ.ფს არ მოგვიტანს სამრევლო შკოლები.

*) თუ გსურთ გაიგნათ კუხიანიე და მისი ფიჩმ. ის. წერაი ვენჭულეთადან, იკერი, № 6 1914 წ.

სამურძაყანო-სამეგრელოს სამრეგლო შკოლებში სწავლობენ ღარიბ-გლეხთაგან-აზნაურთა შვილები, რომელთაც სიღარიბისა გამო ათასში ერთსაც არ შეუძლია გააგრძელოს სწავლა არამც თუ მაღალ-საშუალო სასწავლებელში, არამედ დაბალ სასწავლებელშიაც კი და ძალა-უნებურათ უნდა დამაყუთონ დღეს სამრეგლო შკოლებით. ამ შკოლებში რჩებიან ერთი წლიდან ოთხ-ხუთი წლამდის, რომლის განაპირობებშიც არამც თუ ისეთი უხერხო მასწავლებლების ხელში, და ისეთი ურავო სწავლით, რომელიც სუფევს დღეს სამურძაყანოში, არამედ რიგით სწავლებითაც კი ვერ შეისწავლის ამ მოკლე ხანში რუსულ ენას, რომ ცხოვრებაში ცოტათი მანაც რამეში გამოადგეს. თუ ორიოდ სიტყვა ფრანგები და უხერხო წერა-კითხვა ისწავლა ბავშვმა, ისიც გამოსვლისთანავე ავიწყდება და ასე ფუჭათ, უსარგებლოთ იკარგება ხუთი წლის შრომა, ხარჯი და მასთან ამდენი ხნის განმავლობაში ერთი ხელი მუშაც აკლდება უმიოსათაც გაღარიბებულ ოჯახს. სულ სხვა იქნებოდა ქართულ ენა უპირატობას რომ აღმედგენ სამრეგლო შკოლებში; სამიოთხი წლის განმავლობაში გვარიან მეცადინეობასთან ბავშვს შეუძლია შეენიერათ შეისწავლოს ქართული წერა-კითხვა-ლაპარაკი, რის მნიშვნელობა და სარგებლობა ყველსთვის ცხადია და, ვგონებ, არაერთი განმარტება არ ქირდება.

აი, ამწიხათ შკოლების მდგომარეობამ გამოიწვია ის სიმუღლი, ზისლი, შეხედულება, მტრობა, რომელიც სუფევს დღეს შკოტელებისადმი ჩვენს მხარეში. შკოლებისადმი სიმუღელმა ზოგიერთ სოფლებში იმ წერტილამდის მიადგო, რომ გაბრაზებული საზოგადოება და თავის შრომით, მწარე ოფლით გუშინდელ განმეხებულ შეენიერ სახლს, დღეს ცეცხლს უკიდებს და ნიაცქარს აძლევს.

ზემოხსენებულ შკოლებს არ ეკუთვნის საბერძნო შკოლა და ქრისტიანობის აღმად. ს. შკოლები, ზემოხსენებულ შკოლაში გაკლებით, უკეთ მიდის წერა-კითხვის საქმე რუსულ ენაზე. მიზნში გაბლავთ, რასაკირველია, მასწავლებლების მხნეთ, ბეჯითათ გულმოდგინეთ მეცადინეობა, ისინი ქართულ ენის საშუალებით აეთარებენ. საუბედუროთ ოქუშის შკოლაზე დღეს არ ითქმის იგივე. ამ შკოლის ზედამხედველთ (Наблюдатели) მამა კაცყარაძე. ის ქართული ენის სწავლებას უტრძალავს აქუთ მასწავლებლთ, თუმცა უკანასკნელთ სულით და გულით სურთ და მზათ არიან იტყვირთონ შრომა და ქართული ასწავლონ ყმაწვილებს. გვიკვირს და ვერ მივხედარვართ, რას ნიშნავს ასეთი საქციელი?! თუ

ჩვენი ყველასკან ცნობილი აშორიას აზრს მივხრეთ და მის კვალს დაადქვით, აშორიასვე მიმდევარი (последователи) ვახდით, ამ შემთხვევაში გვიბრძანეთ, საქროა გამოვეცხადეთ მაინც, მამაო. და თუ აშორიას შეგირდი არ ბრძანდებო, მამაო, ასე რათ დგენით ქართულ ენას სამურძაყანოში? შეიძლება, ბრძანათ: მთავრობისკან აკრძალული გვაქვია, მაგრამ ეს ხომ ცილისწამებაა, მთავრობას თავის დღეში არ აუკრძალავს სამშობლო ენაზე სწავლება. ერთი, ხომ გახსოვსთ, რა სიტყვებით მოგმართათ დეკანოზმა მაჭავარიანმა. მეორეთ, ესეც რომ არ იყოს, ნეტავ რას ნიშნავს, მამაო, მთავრობისკან ყოველ სკოლა-ეკლესიებში რუსულ-ქართულთ დასტამბული ლოკცევი? ნუ თუ ეს ნიშნავს, რომ ლოკცევი რუსულათ თუ ქართულათაც ასწავლეთ შკალებშიო, აბა, რა ნიხრათ ასწავლით ქართულ ლოკცებს, თუ წერა-კითხვა არ ასწავლეთ. გარდა ამისა, მთავრობას თავის დღეში არ აუკრძალავს ქართულის სწავლება სამურძაყანოის შკოლებში და არც იკარგებდა ამას. შეიძლება ქართული ვაღდებუთ ენათ არ მიაჩნდა; მაგრამ ნუ თუ თქვენ და საზოგადოთ სასწავლებელნი ვაღდებულნი არა ხართ წინაშე სეინილისისა და საზოგადოებისა, რომ იტყვირთოთ ქართული ენის სწავლება?..

გვანებ, რომ, მამაო კაცყარაძე, დრო არის, დაუკვირდეთ რა უნდა იყოთ და რას უნდა შერებოდე?! დასასრულ არ შეგვიძლია, ერთი ორიოდ სიტყვა არ ვთქვა დ. ოქუშის ქართულ სამკითხველოს შესახებ.

რამოდენიმე წლის წინეთ განვიზრახეთ დ. ოქუშში დავეყრებინა ქართული სამკითხველო, რის ნება-რითეს ბოლოს კიდევ ვეღრისეთ. მაგრამ რას გვიკეთებს მართა ნება-რითეა, თუ კი ამ ნება-რითეს ვერ განვიზრახვებთ? ამიტომ მივპართათ პატივცემულ ქართველ საზოგადოებას და განსაკუთრებთ წერა-კითხვის გამ. საზ. და ვთხოვთ უმორჩილესათ, აღმოვეჩინონ დახმარება ფულებით თუ წიგნებით და მით გავაწარმოებდინონ ეს კეთილი განზრახვა. გედა, არავინ დაიშურებს თავის წელიდს ამ კეთილი საქმისათვის: მით უფრო, რომ დღეს სამურძაყანო განსაცდელშია, უკანასკნელ მდგომარეობაშია და, თუ დროზე არ მივეშველეთ, ლამის სულ ვადარჯულდეს ეს მხარე.

შემოწირულება მიიღება ამ ადრესით: Черезъ Звгдидъ въ м. Окушь. Ивану Геліа.

ა. ჯგერული

სხვა-და-სხვა ამბები

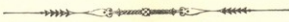

ფილისის ქალაქის გამგეობას ბევრი საქმეები დარჩენია აუსრულებელი და რომ საქმეების წარმოება დაჩქარონ უმთავრესი ქალაქის საქმეები დაუნაწილებიათ გამგეობის წევრებსა და ქალაქის მდივან შორის შემდეგ ნიათათ:

ქალაქისთვის მოადგილეს, ა. ივანეკოს, უცნობია ქალაქის ნაეთის წყაროების ხელმძღვანელობა; ე. ხოსროვეს უცნობია საჯარო ვაჭრობის დარბაზის გამართვა, ქალაქის პურის საცობების და საკლავი ალაგების, საეპურა პოლიციის ანგარიშების და დროგებს-ს რიგიან წესში ჩაგდება და იმათი საქმეების დაწყობა; პ. არღუთაშვილმა მხარგრძელობა ითავა სასტატისტიკო ბიუროს გამართვა და ქალაქის მდივანმა მიიღო თავის თავზე საქალაქო უწყებების დასტამბვა და მათი ხელმძღვანელობა.

მთავრობას გაღუწევეტია ბორჯომის გზაზე იგივე ტარიფი დააწესოს, როგორც კავკასიის რკინის გზაზე და შეუთანხმოს ბორჯომისკენ მისვლა-მოსვლა კავკასიის რკინის გზის მატარებლების წასვლა-წამოსვლას, რომ მგზავრები დაყოენებული არ იქნენ.

იფლისის შ-ს რატოს გაუმართავს ელადიკავეში ქართული სიმღერებით დროს გატარება. ხალხი მრავალი დასწრებია და აღტაცებაშიაც მოსულა სამშობლო ხმებით. შემდეგ მომღერალთა გუნდის-

საყურადღებო ამბები

ზარიქიდან გამოქრს. ამ ქვემო პარიჟში ერთი ჩვენებური ნ. ქართველი იწვილი არის მოსწავლეთ „ecole libre de sciences politiques“-ში და მეორეც —ჯაყელი (ქართლელი) თავისუფალ

ვის საერო მასპინძლობა გაუმართავთ. მეორეც დრეს რატოს გუნდი გააცილა კავკასის ქართველთა ახალ-ვაზლობამ. მომღერლები გავმგზავრენ პიატიგორსკს, სადაც გამართვენ სასიმღერო დროს გატარებას. ისინი ფიქრობენ, პიატიგორსკიდან წვიდენ კოსლოვოდსკს; შემდეგ ესენეტუს და, თუ მოასწავს, ოდესის ქალაქსაც ეწვივიან.

**

თავ ვარდენ დაითის ძე გურიელმა გურიის სახალხო წიგნთ-საცავს შეწირა სამოც-და-თერმეტო მანეთის რუსული ჟურნალ-ვახეთები. წიგნთ-საცავს მზრუნველნი დიდ მადლობას წირვენ როკორც თ. ვარდენ გურიელს, აგრეთვე თ. ჯამბაკურ გურიელს და თ. ვარლამ ერისთავს, რომელნიც ასე თანაგრძნობით ეტყვიან ამ სახალხო დაწესებულებას. ღმერთმა ქნას მათ მავალითისთვის ს'ეგებსაც წაებძოს.

გისა

სიო მღვიმის მონასტრიდან გეტყობინებენ, რომ გადაუბლიათ ყოვლად სამღვდელთა აღექსანდრე ეპისკოპოსის ორ-მოც-და-ათი წლის მოღვაწეობის დღეობა. იეგერიაა წერს, რომ ყოვლად სამღვდელთა აღექსანდრემ თეთითან არ ინება საერთო ედღესასწაულონა და ეს თვალსაჩინოთ გენატავსო მის წმინდა მწყემს-მთავრულს სათნოებას და სულის სიმშვიდეს. ლეთისიერი მწყემსთ-მთავარი განელტვის ყოველსავე ვარგანს ქება-დიდებას და ჰპოებს სულოერს კმაყოფილებას მხოლოთ ქველ-მოქმედებასა და სამწყსოსთვის თავგანწირულებაში. მისი მოსაზრებო, ვარეშე ქეშმარტებისა და სამშობლოს ერთგულებისა ყოველივე ამო არს. მომავალს „კვალის“ ნომერში ჩვენ ეცდებით მოკლეთ ვავაცნოთ ჩვენს მკითხველებს ყოვლად სამღვდელთა აღექსანდრეს მწყემს-მთავრული მოღვაწეობა სამშობლო ეკლესიის გასამზენებლათ და ვასამტკიცებლათ.

მაყურებლათ ირიცება „ecole des mins“-ში და ამ დღეებში ეგზამენს იკერს ნამდვილ სტუდენტთა ჩასარიცხათ. ამას გარდა აქ კიდევ ჩვენებური ახალ-ვაზდა ქალა —ბაქარძისა; საეკიმო ფაქულტეტზე სწავლობს და, მგონი, ვისათო კიდევაც ათავებ კურსს. ეს უკანასკნელი შემთხვევა უფრო იშვიათია ჩვენში. ჩვენებურმა ახალვაზდა ქალეზმა მას შემდეგ,

რაც რუსეთში ქალების „კურსები“ დახურეს, სრულად დაკარგეს ყოველივე იმედი განაკრძონ თავისი განათლება. მე მკანია, ჩემში ბევრი მოძებნებოდა ისეთი ოჯახები, რომლებსაც ადვილად შეეძლოთ ევროპაში თავისი ქალიშვილების აღზრდა, მაგრამ რაღაც სირსტივლათ მიგვაჩინა ჯერაც მართლ ქალიშვილის დატოვება და მით უმეტეს შორს გაგზავნა.

* *

ჭიათურა, 21 ივნისი. მისის პირველ რიცხვებში აქვთ ავტრები იყო. მდ. ყვირილა აღიდა და თან წაიღო ჭიათურის „საკალ-ფეხო“ ხიდი. მეორე კი, რომელიც შარშან ადგეს რკინის გზის ხარჯით (ხლის ნახევარ მხარეზე დაგებულია რკინის გზის ლიანდაგი, მეორე ნახევარი კი დანიშნულია ჩალადარ-მეურნეობისთვის.) დიდატ დაზიანა. თუ იგი არ შეაკეთეს, წყალ-დილობის ადგილი შესაძლებელია, ყვირილამ ამასაც იგივე ბედი არგოს, რაც პირველს. ეს უკანასკნელი ბაზრის და მკვიდრთა უმეტესობას არ ემხრობა, რადგან ბაზრის ბოლოსაა გაშენებული, მანდების დასამხარზე, ბაზრისათვის კი აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს ხიდის გაკეთება; ამ ისევე ძველ ალაჯს და ან მის მახლობლათ; ამისათვის კიდევ კებენ ფულს. საჭიროა, რადგან ხარჯს ეწვევიან ბარემ კარგი ხილა გააკეთონ, განიერი, რომ შეიძლოს ზედ გაეღა ჩალადარ-მეურნეებს და არა ისეთი „ბეჭვის ხიდ-სებურა“, როგორც იყო აწ წყალ-წაღებული.

ბიბლიოთეკის დასაარსებლათ ნება-რთვის შესახებ წარგზავნილი თხოვნა ყურად უღია; ვისიც ჯერ იყო. ახლა ოთახი აქვთ მოსამძენის და ამ მოკლე დროში გვექმნება დაარსებული სხენებული დაწესებულება. ამ საქმის მოთავეთ განზრახვა აქვთ, აგრეთვე ითხოვონ, კვირა უქმე დღეებში სახალხოთ კითხვის შესახებ ნება-რთვა, გვეცნოს ჩვენი მწერლების ნაწარმოებს და სწორეთ სასიამოვნოა, როდესაც ასეთ ადგილს, როგორიც ჭიათურაა, ადგი-

ლობრივი სოფლის ინტელიგენცია გულმოდგინებით ცდილობს შეაშუქოს მასში განათლების სიხვეები. თუ შკოლის დაარსებით, თუ წარმოდგენების მართვით ბიბლიოთეკის და სამკითხველოს დაარსებით და სხ. მაშინ როდესაც დასავლეთ საქართველოში გარდა გურიისა იშვიათ შემთხვევას შეადგენს მათი დაბალი სოფლათ მოღვაწეობა, ჭიათურაში ბაზრობა იცან პარასკეობით და კვირაობით. სოფლებიდან აქ არაცითარი სანადავე არ შემოაქვთ, პირიქით თვითონ სოფლები ეზიდებიან და თუ რასმე კი მოკრა თელი, მამასისხლათ ფსატი. შინაური ფრინველები: ინდაური ქათამი, ბატო და სხ. აქ ძვირია, რის მიზეზიც უმთავრესათ სიმინდის ოჯახში ნაკლებულობა უნდა იყოს. ქალების ხელთ-ნასაქმსაც იშვიათათ შეხვდებით. აქაური ქალები არ მიდევნ რთგორც ქვემო იმერეთში და გურიაში შალ-აბრეშუმის ყეთებას. აბრეშუმის ყოლა რომ აქვთ გავრცელებული იყოს, გვერ არ არის დიდ სარკებლობას მოუტაჟდა მკვიდრთ.

ჭიათურა რკინის გზის შემოსვლამდე ნაძრახი იყო, ჩხუბით აყალ-მაყლით, ჩალადარ-მეურნეების გაღახებით და ათასი სხვა უსიამოვნობით. მაგრამ ღრონი იცვალენ. რაინდებს გამოცვალათ რა ფხვ-ქვეშ ნიადაგი მოქმედებისა, მოისპო რკინის გზის შემოსვლასთან აუარებელი ურმების გზაუნა ზესტაფონს და მათაც იცვალეს კანი. დღეს ჭიათურაში მშვიდობიანობა იპყრობს მცხოვრებთა განსაკუთრებულ ყურადღებას. მათი უმრავლესობა შერთო ტბოვრებას და ემორჩილება მის ტალღებს. ხოლო ზოგამ წამოისხა ფირალის ქურქი და დათარეშობს ხანდაზმით სოფლათ. ეს უკანასკნელი სენი შესამჩნევით ადევტო ავტრ ერთი წელიწადია და მოსალოდნელი ნაყოფიც გამოიღო.

ნათესებს აქვთ კარგი პირი უჩანს განსაკუთრებით კარგ მოსაყალს მოვლიან პურისას. ევენახი კი გაზაფხულზედვე გააფუჭა ცუდმა ამინდებმა და არცა აქვთ წყლს მისი კარგი მოსავლის იმედი.

ბ.

მასხარა მეისტორიე

ფილისის ფურცელში ვინაღ მასხარას დაუწყებამგს საისტორიო წერილი და ამასთანავე იწვევს ქალაქის გამგეობას, რომ ძეგლი

აუშენონ ვინაღ ეპტრებს და თათრებს, რომელთაც თითქოს თფილისის დასაფარავთ ებრძოლოთ აღამამად-ნანის წინაღმდეგ. ამ მასხარას სიტყვით დიდებული ერკლე მეფე ქართლ-იმერეთის ჯარით მათში გაქცეულა და გამირობის სახელი ქალაქის პო-

იებს მოუხევეკათო. მასხარა ი. ხ. შესასწავლათ
 ვადლეშლით პოტრის ისტორიას ამ ამბის ისტორიულ
 წასაკითხთ, რადგან, იქნება, ქართულ წყაროებს არც
 კი დაუჯეროს. აი, პოტრა როგორ მოგვეთხრობს
 ქართველების შებმას ალა-მამედ ხანის ჯართან:

„10 სექტემბერს 1795 წელს აღა მჭამდ-ხანმა
 თეილისიდან შეიდა გურსის ხიმორსე დაიანავა.

„შეიქ მოწინავე უარს ჭრთველები გრწანისის მი-
 ნდორსე შესეგენ და მალან დამარცხეს.. მტერამ ამ
 დამარცხებამ მინდ გურ დაანბოლა მტერი და მეორე
 დღესევი წინ წამოვიდა ჭალაქის ასაღებათ...

„პატონიშვილი ითანე თავის მოწინავე უარით რა-
 მდენსამე საათს მტერთ იდგა თავის ადგილას და ბე-
 რი უარინ დაესხა, რის გამო უგან დაწევა დაიწყო,
 მტერამ ამ დროს პატონიშვილი გასტანგი მიეშველა
 ფშაველებს და სეგსერების რჩეული უარით. მოწი-
 ნავე უარმა სელ-ასლა დაიწყო ბრძოლა. განდა მან-
 ულიდ თავის ჩონკურით, შედ გულის ასაძერი ლე-
 ში დამღერ და ისეო სისწრაფით მიეია სმარსე-
 ლებს თავის უარით, რომ მტრის დროშებამდის მი-
 ვიდა და რადეხიმე დროშა კადვეტ წართვა მტერს.

ყოველივე ეს თავის თვლით ნახს აღა-მჭამდ-ხანმა და
 თქვა: „მე არ მისივს, რომ რომელიმე ჩემი მტერი
 ასე გმირული შემსრიალებოდესო“. ბრძოლამ და
 ღიდან დღე-ღამის გურამდის გაატანა; სამეურ
 გასრუნეს სმარსელები და სამეურვე სელ-ასლა იერი-
 შით მოადგენ ჭალაქს. ბოლოს ჭრთველებმა თავის ბ-
 წია უარით კვლავ გაუღეს და უგან დაისიეს. მწე-
 ხარებისგან ირავლის აღარ უნდოდა ბრძოლის კელი
 დაეტოვებინა.. მაშინ ირავლი სმა ამოუღებელი ეგვე-
 თა მტერს თავ-განწირვებით და კადვე დიდუშეზო-
 და, რომ მის შვილიშვილს არ ესხნა სასულეგანი ბ-
 ბა, პატონიშვილი ითანე სამსი ცხენისნით შეკარ-
 და მტრის გუნდში და შეეფე ირავლი მადით გამო-
 ტანტ მტერს სელიდან...“

ისტორიული ამბავი ასე იყო და დღეს კი ერ-
 თი ეინლაც მასხარა პოიო მოგვეთხრობს რუსულ
 ენაზე, რომ ირავლი და ქართლ-იმერეთის ჯარი
 გაიქცეოდა და ჩვენმა მამა-პაპებმა—ეპურებმა და თა-
 თრებმა—თეილისი დაიჯერესო ალა-მამედ-ხანის შე-
 მოსვეისგანო. მეტი-ლა დამცრობა ქართველის სა-
 ხელისა განა შეიძლება?

კუძღვნი სიკო თავ -- ქეს

ულ არ მინდა, ცხოვრებაში
 მე სიკოცხლე მქონდეს საგნათ,
 თუ ციკოცხლე, ეჭამო და ცხეო
 სხვისდა ტვირთათ ვიყო, ბარგათ.

სულ არ მინდა, რომ სიკოცხლე
 ჭამისათვის მიხაროდეს
 და სიკეთე სულ ცოტაკი,
 ისე მოგვეღ, ეჭმნა ვერ ოდეს.

სულ არ მინდა, კარსტები
 ტანადობას მისწორებდეს,
 კინტოები ღეინის სმაში
 იდეალათ მიგონებდეს.

შოლოთ მინდა, სამართალი
 თავის სახელს არ კარგავდეს
 და ფულეები, ქრთამი ძღვენი
 საწყალ-მართალს არ ჩაგრავედს.

ესეც მინდა აესა ენას
 ღედა მიწა გათხაროს;
 მიეთ-მოეთ ლაქ-ლაქები
 ქვეყანაზე არ ეყაროს.

კიდევ მინდა, კიდევ ენატრობ,
 ამ მხრითაც რომ მქონდეს ღებნა;
 ოჯახობას ნამდილ ქართულს
 დაეტოს შეინით ენა.

ყუჩსა-ეოიდან

ფიქრი და შენიშვნები

ს რეკლამის საღას კლდეის უკვდავების ხეზე და
არ გაუკვლიე მე ჩემს სამშობლოს სისე კვირის
სამოსისკე ვაღა!

არსად ისე ხშირით არ მოუვა ახრით ჩვენებურ
ახალ გაზდას ეს საგრძობელი, ბრძნული სიტყვები,
როგორც საუცხოო, შვენიერ, ევროპის თაივლით
წოდებულ ალაფში—პირეში. უცქერით აქაურ შვე-
ნიერებით სავსე ადგილებს. განცვიფრებაში მოდი-
ხართ ყოველივე აქაური ხელოვნური, მდგრადი,
ვანერგული ქმნილებით და ბოლოს მიიქ რამდენ-
ნათე აქაურობა გაეცირვასთ, გაოცდებით, იმდენათ
უფრო, შედარებით ამ სიმდიდრესთან, ამ სიუხვეს
თან, ამ ცივლიზაციის უმაღლეს წერტილამდის
მისულ მდგომარეობასთან, რაღაც ერთი-ორათ გე-
მეტბათ სიყვარული, ხსოვნა და ფიქრი თავის ღა-
რად, დაზარებულ, ევროპის განათლებას ჩამორჩენილ,
მაგრამ სულით, ბუნებით მდიდარს სამშობლოზე,
მიუხედავად ყურადღებით ავერდებით ყოველსავე
შესამწიფს, ათასწიერი ცივილიზაციის მოგონილ ხერხს,
საშუალებებს და უნებლივით ადარებთ თავის სამ-
შობლოს პირიანდელ პატრიარხალურ მდგომარეო-
ბას, მაგრამ იმედს სრულიათე არ ჰკარგავთ. წინა-
ღმდეგ თქვენ იმედი გებადებათ, რომ ადვილათ შე-
იძლება ყოველივე ეს საუჩუგე, ეს ხერხი, ეს საშუ-
ალებანი განიდგეს იქაც, ჩვენ სამშობლოში, მხო-
ლოდ ამას უნდა ბეგრე ცდა, შრომა და ცოდნა.

პირველი და უნამდევლესი საშუალება გარე-
განი ცივილიზაციის ვადმოტანის, როგორც ეიცით,
არის მიზანძე თუმცა ზოგი ჩვენგანი და რიცხეთა
შარის მეც დიდი წინააღმდეგი ვართ იმის, რომ
ყრბო ინდივიდუალური, ჩვენი ნაციონალური ხა-
სათი რამეში დავკარგოთ და სხვისი, უტყველია ვა-
დმოვიტანათ, მაგრამ არის მრავალი ისეთი საქე-
როებანი, რომლის მიუბაძველობა არ შეიძლება. ვინ
გაცულის თავის კარგს, გონიერულს საქონელს, სხვის
უტყვას, უსარგებლო რამეში, მაგრამ გამოჩენილი
გერმანელი იულისტის იერიზის არ იყოს! „შელოთ
უკუნიური ჰუფის უარს და არ მიიკარებს ქინაქნას
იმ მიზნით, რომ ის ჩვენ ბოსტანში არ ამოსულაო“.
ახლანდელი ცხოვრება ისეთი რთული, მრავალნაი-
რი და ძნელია, რომ მის საბძობლეულთ, გასამ-
კლაველათ არ კმარა ერთი და ორი ცერბო პირე-

ბის, მწუ ხალხების გონებრივი ძალა და მოხერხება.
ამ მხრით ახლანდელი საუესუნ უფრო კოსმოპო-
ლიტურია (საჭიროთ ერ-ცხ აქვე შეენიშნო, რომ
შე სრულიად არ ეეთანხმები იმ პირებს, რომლებ-
საც ჰკონათ, რაკი ახლა კოსმოპოლიტური, ანუ
ინტერ-ნაციონალური ინტერესები მფეოვას, ნაციო-
ნალური ინტერესებზე ფიქრასა და ზრუნვის ღრა აღარ
არის. ეს ახრი დამფლებულიაო.). საქმე მხოლოთ
იმაშია, რომ ახლანდელ ღრაში ძველებურათ გან-
ცალკეებულათ, მარტო თავ-თავისთვის აღარ ერ-
ძიან ცხარეების წინააღმდეგობას. ფიზიკური და
სულიერი მოთხოვნილება ახლანდელი ხალხების თი-
თქმის ყველას ერთნაირია, ამიტომაც ყველა ცალ-
კალკე თავის შეძლებისა და ცოდნისამებრ ცდი-
ლობს თავის ახალი, სასარგებლო ხერხი გამოი-
გონოს. ეს გამოგონილი საშუალება მსწრაულათ ერ-
თი მეორესკენ ვადდის და დაუყოვნებლივ მივლ
ქვეყანას შემოივლას. რამე რიგანი გამოგონილი
საშუალება ინგლისში, ან ამერკაში, უსათუთ და-
უყოვნებლივ განიდება შვეიცარიაში, ან ისპანიაში;
ამ ნიათათ ახლა ძლიერ ვაერცლებულია ხალხთა
ურთიერთშარის შრომის განაწილება. ამ მხრით
მხოლოთ უფრო ადვილდება, უფრო მალე ხერხდ-
ება ყველა ჩამორჩენილი ნაციების წირ წაწვევა, გან-
ვითარება, განათლება; ეს სრულიად ხელს არ უშ-
ლის თავის ინდივიდუალური, ნაციონალური კარკი
მხარეები შეინახო და შენი წვლილი შეიტანო მსო-
ფლიო კაცობრიობის მოღვაწეობაში, ის ეი არა ეს
მიუცილებელი საქარია, უამისობა აფერხებს კაცო-
ბრიობის პროგრესს.

ყველა ერმა შეიგნო ახლა, რომ თუ უნდა თა-
ვის ცერბო არსებობა შეინახოს, ცხოვრების ბრძო-
ლაში გაიმარჯოს, უსათუთ არ უნდა ჩამორჩეს
საერთო კაცობრიობის პროგრესს; უნდა მიუყვეს თა-
ნამებროვე მდგომარეობა. ჩვენ ეი, როგორც ყოვე-
ლსავე საქმეში ესე ცივილიზაციის მიზანძემაიც, ვადმო-
ტანაში, ყველა ევროპილზე უკან ჩამორჩენილი ვართ.
რა გვიშლის ხელს? რომ განსაჯო კაცმა ჩვენისთანა
მხველ-გონებანი, ყოველივე ახალისა ადვი-
ლათ შემოვიტანებელი ხალხი ძვირია სხვა ხალხთა შა-
რის, მაგრამ მიუხედელათ ამისა, ყოველივე გონება
ჩლუნგი, უზადრუკი ევროპიელი ერები ჩვენზე წინ
დგან ახლანდელი განათლების, ცივილიზაციის შე-
თესებით და ცოდნით. რა არის მიზეზი ამისა, ან
რა გვიშეღის ამის წინააღმდეგ? ჩემს ახრით მხო-
ლოთ ერთათ-ერთი საშუალებაა ამ ჩვენი ნაკლუ-
ლევენებას ასაკლებლათ—ეს რაც შეიძლება უფ-
რა მეტი, ახალგაზრდების აღზდა ევროპაში, — თვით

ციცილიზაციის შუაგულში.— შეიძლება ზოგიერთმა მიპასუხოს, განა ცოტანი ყოფილან ჩვენები უცხოეთშია, კიდევაც უსწავლიათ, იქაური განათლება მიუღიათ, მაგრამ ხეირს მაინც ცოტას ვხედავთო. მართალია, ჩვენში ეგებ ბევრი მოძებნება ევროპაში განათლებული პირები, მაგრამ ერთი და ორი კერძო პირების, და ისეც შემთხვევით, უცხოეთში სწავლით ქვეყანას არაფერი არ დააჩნდება. ამისათვის საჭიროა, რომ შკოლათ გადაიქცეს ჩვენთვის ევროპა, საჭიროა მუდამ დანიშნულ ადგილს სხვა-და-სხვა წინდაწინვე აღნიშნულ საგნების შესასწავლათ ეგზანდით ჩვენ ჩვენის საზოგადოების ხარჯით რამოდენ სამე ახალგაზდას, რომ ესენი თვით საზოგადოების წინაშე იყვენ პასუხის მგებელნი თავის მეცადინეობით და მოღვაწეობით. რა თქმა უნდა, ამისთვის საჭიროა ცოტადენი მომზადებული პირები იგზავნებოდენ აქ, ისეთი, რომლებსაც უკვე გამორკვეული აქვთ თავის მეცადინეობის გეგმა; რომლებსაც თავისუფლათ შეუძლიათ გაუძღვენ თავის თავს ამიტომ უფრო სასურველია, რომ უცხოეთში იგზავნებოდეს ჩვენებური ახალ-გაზდა უნივერსიტეტის, ან რომელიმე სხვა უმაღლესი სასწავლებლის დასრულებას შემდეგ. აქედან ის კი არ გამოდის, რომ მე ერთიმ „აღილომიანებს“ ვაძლევდ უპირატესობას სხვებზე, სრულიადაც არა, მაგრამ საქმისთვის, სარგებლობისთვის საჭიროა, რომ მეცნიერების საფუძველი, ელემენტარული საჭირო საგნები მაინც იცოდეს კაცმა, რომ არ დაიბნე თავის მეცადინეობაში და

არ ავეშალოს გზა-კვალი. ამას გარდა ჩვენსავე უკრეც შემუცდაოი შეხედულება გვაქვს უმაღლეს განათლებაზე. ასე ვგეგობია, უნივერსიტეტი, ან სხვა რუსეთის სასწავლებელი თუ ვაათავა კაცმა, ის სწავლა-დამთავრებულია და მეტი ვარჯიშობა, მეცადინეობა მას აღარ ეჭირება. მართლაც ასეც გამოდის: ვავთავებთ თუ არა უნივერსიტეტს, მაშინვე ძალა-უჩნებურათ სამსახურში უნდა „ესტუკოთ“ თავი, „კაკარდინა“ ქული დაეიხროთ და ცხოვრების ათასნარ წერილმან ინტერესებზე უნდა დაეიყოთ ზრუნვა. ბევრს ჩვენვანს უკვირს და მართლაც გასაკვირვებელია, რომ ჩვენებური სწავლა-დამთავრებული ახალგაზდა უმეტეს ნაწილათ სრულიად უნაყოფოთ ბუარებს თავის დროს, ბევრი ახალგაზდა, რომლებიც სწავლის დროს, უმაღლესი სასწავლებელში, ღიდ იმედებს იძლეოდა, ვგეგონათ რამე სასარგებლო სამშობლოსთვის გამოვიღოდა მისი მოღვაწეობით, ბოლოს ხედავთ, რომ სრულიად არ განიჩრევა უბრალო, შუათანა და თითქმის გონებით ღარიბ თავის ამხანაგებისაგან. ნუ თუ ვასამტყუნებია ამ შემთხვევაში ჩვენებური ახალგაზდა? სრულიადაც არა: ჩვენი მდგომარეობა ისეთია ამ ქვათ, რომ თავის ნიჭს, თავის ცოდნას ევრას გზით ევრ მოახმარ იმ მიზანს, იმ იდეალს, რომლისთვისაც მენ გინდა შენი თავი შეწირა.

სიკო გურუაძე

(შემდეგი ტქნება)

კაღის კვარცხის წკ აღვიწმ.

ქ ვ ა ლ ი ა

შემაღბა *

მეფს ქვეყნებში: აზია აფრიკა-ევროპაში ჩვენ გვაქვს დაწერილებითი ცნობა ორს დიდ კალიას დედა-ბუღებზე. სამხრეთის რუსეთის ზღვის პირები კასპიისა და შავი ზღვისა და ჩრდლოეთის აფრიკის ზღვისპირები, განსაკუთრებით ტურნის-ალაიკიას ქვეყნები. სამხრეთ რუსეთის ზღვის პირებზე კალია დებს კვერცხებს უფრო ღრმათ მიწაში, რადგან იქაური ს-ცივის ეშინია, მაშინ როდესაც ჩრდილოეთ-აფრიკის ზღვისპირებზე ქვიშა ადგილებში კალია უფრო ზერელათ დებს კვერცხებს. რადგან ამ ქვეყნებში უფრო თბილი ჰავაა, ამიტომ აქ არც კა იას ეშინია ზამთრის სიცივეებისა. ამ თვისების მიხედვით ამ ორს სხვა-და-სხვა ქვეყნებში უფრო სხვა თვისებურ საშუალებებს მზარობენ კალიის გასაწყვეტათ, მაკალიათთ ალაიკრში. და საშუალო ქვეყნის ზღვის პირათ აფრიკის მხარეზე აგროვებენ კალიის კვერცხებს. აქ მთავრო-

ბა დიდ ყურადღებას აძლევს ამ საქმეს, დიდ ფულსაც ხარჯავს ამისთვის. გასაკარო სანახაია, როცა კალიის კვერცხებს დააკროვებენ ზეინ-ზეინათ. ეს ზეინები მთელს გორაკებს შეადგენენ. მთავრობის მონელე კაცები მიადგებიან ამ კვერცხების გორაკებს, საწყალებით წვეენ და მერე ყრიან განსაკუთრებულს ალაგას, საცა თივითა და ნავით წვენ. შემდეგ მთავრობას უღვენენ ანგარიშს, თუ რამდენი საწყაო კალიას კვერცხები დაწვეს მისმა მონელეებმა. სამხრეთ რუსეთშიაც არა ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ კალიის გაწყვეტას. აქ კალიას აქვს ამორჩეული დონის, დნებრის, ბუგის, დულის და ვოლგის შესართავი ალაგები კვერცხების დასადბათ, კალია აგრეთვე ბუღობს მტკვრისა და რასხის (არაკის) შესართავ ალაგებში. გაზაფხულობით მთავრობის გამოჰყავს ამ ალაგებზე ხალხი ბარით, ცოცხით, ნიჩხით და სხვა იარაღებით. აქ უფრო მაშინ ქლეტენ კალიას, როცა ის გამოიჩეკება კვერცხებიდან და კუტ-კალიათ შეიქნება. ამ დროს ხალხი თხრის დიდ რუებს, ან ორმოებს, რომლებშიც ყრიან კუტ-კალიას და ან მიწაში მარბენენ, ან არა და დაასხენ ნავთს და ისე წვენ. ორივე ნაირი საშუალება კალიის გაწყვეტისა ალკირსა და რუსეთში ნაჩვენებია აქვე ნახატზე.

* ის, „კვლი“ № 29

კუტ-კალიის გროკება სამსრეთ რუსეთში.

სახალხო ლექსები.

აჭაბუგა ს. ჰედას ჩაწერილი გ. წერეთლის მიერ 1880 წ.

უყურე ცრუსა სოფელსა,
ბოლოს დროს როგორ დავარდი.

მაცაკი ვიყავ სურათა,
დაკვირე ია დ ვარდი;
რას ნადირობა მომინდა,
შევიქე ქორულებ ნავარდი;
ჩახამცა ზევით მივდექი,
თავს დავკარ, ბოლოს გავევირე

ლორმა თქვა ჩემი საწოლი
ლებანდარი და რეხია;
ჩემზე გამონაწვეული
აზნაური და გლეხია,
ჩემ თავსა კი ვისახელებ,
ძალღებთ თუ არ მეჭვია.
მათი ნასროლი ფინთიხი
ეკერ მუხზე კვებია.

„მომამბე“, „იფორია“ და ქაოხება.

III

შედეგი *)

მეორეა მუდამ იმეორებს ერთ ფრაზას: ეკონომიური წყობილება არის ის საფუძველი, რომელზედაც შენდება ერის პოლიტიკური იურიდიული წყობილებათ, ხოლო, როცა ჩვენი ცხოვრების შესახებ მსჯელობს, მუდამ თავს აზრს იეჩნებს. კაპიტალსმს აქვს ირი ხანა: პირველათ ის ვითარდება უკანონო-თ, ჩარჩობით, მოტყუებით ძალადობით; ცარცეავს მესაკუთრეთ, გლეხს, აზნაურს, ყველას; ერთი თუმნის თამასუქით ხელში იგდებს მთელ საჩო-საბაღებელს. აქ ხრკო, გაქნილობა ღამიანის საპატოო თვისება. ამგვარი ზომენი დაუსჯელათ რომ დარჩეს, ეს იქრთამებს მოხელოთ, ხაჯრის დარაჯო, კანონს თავის სურვილისაყენ ატარებს. ამისათვის აქ კაპიტალის შეკრებებისათვის საჭიროა სახელმწიფოში უწეს-რიგობა, არეულ დარეულობა სუფედეს. ეს მისი პირდაპირი ინტერესია ის მხოლოთ ამ მღერია წყალში იქერს თევზს და ამით იზრდება, მეორეხმრით, ამ ზრდას თან მოდევს აღებ-მიცემობის გაფართოება, ხალხის ერთი ნაწილის გაღარიბება და მოთხოვნილებათა გამრავლება. ამ შემთხვევაში უკანონო შემქნილი კაპიტალი წარმატებაში ვდადის. აქ კი კაპიტალი იზრდება მუშის ძალ-ღონით. პატრონი ქირაობს მუშას სრულიათ კანონიერათ და ამუშავებს. აქ ორივე მხარე თავ-

სუფალია, პირველი ეუბნება მეორეს: აი, დღემ ამას მოგცემ, გინდ წამომეცევი და გინდ არა. მოტყუებას, ჩარჩობას, ძალადობას ადგილი არ აქვს. ამიტომ ამ მეორე ხანაში ძველი არეული წყობილება, უკანონო კანონიერება კაპიტალისზისათვის მეტი ბარკია. მას ინტერესებს აღარ ემსახურება. პირიქით ბიუროკრატიული თვითნებობა ხელს უშლის კაპიტალის თავისუფლოთ ზრდა-განე-თარებას. უბრალო ქარხნის გაღებისათვის მთელი წელიწადი უნდა იხეწოს და ეგებს ნება-რთუა იილოს. აქაც უქრთამოთ არავეერი გაკეთდება ბიუროკრატიული წყობილება; მხოლოთ თავს ინტერესებს ხელდას. თუ რასმე აეთვებს, აკეთებს იმტომ, რომ აქვდა მეტი შემოსავალი გაიჩინოს. მას სურს გაეკანონოს რკინის გზები და ზედ დიდი ტარიფი დაადვას *). დაიწყოს სხვა-და-სხვა მონაპოლიური წარმოება და მით ჯიზე გაისქელოს. მრეწველობას, ეკტრობას შეაწეროს დიდი გადასახადი და მით ფინანსები გაიძლიეროს გლეხს, აზნაურს, მოქალაქეს, მუშას იმდენი მნიშვნელობა აქვს მისთვის, რამდენათ ისინი ვაღამზდენოთ. ბორკილს ადებს მუშა ხალხის თავისუფლოთ მოქმედებას, მის პოლიტიკურ გაწერთა-გაძლიერებას და თავის ინტერესებისათვის ზრძილოს. ერთი სიტყუით ყოველგან, საითაც კი გაეკანებო, ზედ-შენობა წინ გინებდება და თავისას თხოულობს „მეო“. აქ ეს ყველასთვის უღელგა; ეს დადათ საგარძობელია

*) ამას, სხვათა შორის, ნათლათ ამტკიცებს ერთი ჩინებულოთ დასაბუთებულო წერილი „მორგანცის ამავი“ დასტამულოთ აკგელში“ (1893 წ. № 33 და სს) აჭკო-რის ასეთ მავლითებს მოკვითისრობას: ერთი და იგივე ტკონითს ინგლისიდან ბათუმს მოტანს ჯდება 8 მ. 50 კ. ბათუმიდან რიონმდის კი 17 მსეთი.

*) ის. „გგალი“ № 29.

განსაკუთრებით იმ ელემენტებისათვის, რომელნიც კაპიტალიზმის განვითარებას მოადვენ: ერთი მხრით ბურჟუაზია და მეორე მხრით მუშა-ხალხისათვის. ესენი რევოლუციონერნი ელემენტებია. როგორც ქვეით დაღინაპრთ, ესენი სხვა და-სხვა ისტორიულ პირობებში სხვა-და-სხვა ნაირათ ასრულებენ თავიანთ მივადლებას. ახლა მიუბრუნდეთ ისევ კაპიტალიზმის პროცესს. ზვეით აღნიშნული ორი ხანა ისე რიგ-რიგათ არ წარმოებს ცხოვრებაში მეორე ფესს იღ-გამს და ვითარდება მამინ, რაკა პირველი არ და-სრულებულა. ორივე ერთათ მიდის. მაგრამ მოვლენ-ხა რაკა უმაღლესათ ვითარდება, თავის თავს უარ-ჰყოფს და ძირს ეშვება. მეორე ხანა ერთიანათ პირ-ველზე არის აშენებული. მიუხედავათ ამისა პირველის დაცემა და გაქრობა მოადგეს მეორის განვითარებას ე. ი. შედეგი უარყოფს იწიჭს. ევროპაში ამ პრო-ცესს რამდენიმე საუკუნე მოჰლდა. საფრანგეთში კა-პიტალისტური წარმოება დამკვიდრდა მე-XV სუკუ-ნეში, ხოლო მეცხვრეობამ ამ საუკუნის პირველ ნახევრამდის მოაღწია (ბალზაკი; მოთა:რობებში ხში-შირია ასეთი ტიპები). ამნაირათ ეკანონით შეძენი-ლი ფული რამდენიმე ხანს შემდეგ ამყარებს კანო-ნიერებას ე. ი. უარსყოფს თავის თავს, რომ მით კიდე უფრო გაძლიერდეს. ევროპაში დღეს საესტეში ბატონობს მეორე ხანა, პირველი მოსაპობილია. ჩვენ-ში ბატონობს პირველი, მეორემ კი ფეხი აიდგა. აქ ამ ემათ ორგვარი საადგე-მიცემო ფული ტრია-ლებს: ერთი ის, რომელიც ევროპიდან შედის სხვა-და-სხვა-მწარმოებლების და კომისიონერების საშუა-ლებით, მეორე კი ჩვენშივე მოგროვილი. ეს უკა-ნასკნელი შეიცავს მოვანშე და საეკუპო თანხას. აი, ეს ბერძენის უცხოელი და მისი გამარჯვება იმავე დროს ჩვენს გამარჯვებას, კულტურულ წინ-წაწევას მოასწავებს. ამნაირათ გამოდის, რომ ჩვენი კულტუ-რული წარმოება დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამ-დენათ მეცხვრეობა ვადაბრძობს მესსაკუთრეთა უმრა-ველსობას, შევროდებდა ფულს მცირე პირთა ხელ-ში და შეეცოლება ფულს. დიანს, ეს ასე არის. ამას „ევიროს“ ოცნება ეერ შეაყენებს. ხოლო საქმე იმა-შია, ეს ხანა ხალხმა ჩაქარა გამოიაროს და ტკივი-ლები შეიშისუბუქოს. ამით აიხსნება ის ვარემოება, რომ დღეს ჩვენში ასე მესკადინებოდა ითუ ერთდ-ტიანი ნაწიქის და დემოკრატების დახსნას. თვითან ეს ლტოლვილება მოწმობს იმას, რომ ჩვენ კაპიტა-ლიზმის გზაზე კარგა შორს წაესულიერათ. ბანი ნ—ლი და „ევიროს“ ერთხმათ დაადებენ კაპიტალიზ-მი ჩვენში არ არისო. საბუთებუც ერთი და იგივე აქეთ: ფაბრიკები არ გვექვს, სრულიად გაპროლე-ტარიატებული მუშა-ხალხი არა გვეყავსო. რაკი დღეს

ასეა ევროპაში, მათ წარმოუდგენიათ მუდამ ასე იყო-ეო. ცხადია კაპიტალიზმის ისტორია სრულდებათ არ კოდნათ. ფაბრიკა ეს იგივე სახელოსნოა, მხოლოდ მაშინწარ წარმოებაზე ავებული. პირველი ორთქლის სამუშაო მამინა გამოიგონა უთებამ 1784 წ საფრა-ნგეთში იმავე წელს დაარსდა პირველი ფაბრიკა, რომლის მამინის ძალა უღბიდა 120 ცხენის ძალას. ამ ხანამდ კაპიტალისტური წარმოება წარმოებდა სახელოსნოებში, სადაც მუშა უნდა ყოფილიყო მო-ხელე საქმეში გაერაჯიშებული და არა ევინდარა, პირველი მოსული, როგორც ეს დღევანდელ ფა-ბრიკებშია. იი, ამ წარმოებას უწოდებენ მანუფაქტუ-რას ე. ი. წარმოების ფაქტორი იყო ადამიანის ხელი და არა მამინა (manufacture ხელ-საქმობა, manus—ხელი, facture—საქმობა, შეფუ-შეება). მანუფაქტურის წინ იყო კოპერაკია. მა-ცნად ეს ორი ფორმა დოდათ არ განირჩევა ერთმა-ნეთისაგან (პირველში შრომის განაწილება უფრო მეტა, ვიდრე მეორეში. ამაშია ვარჩევა.) საფრანგე-თის ბურჟუაზია ისე გაძლიერდა უფაბრიკათ და უმამინით, რომ 1789 წ. დიდი რევოლუციუა მო-ახდინა და ძველი წყობილება ერთიანათ წაოცა. ბ. ნა—ლისთვის ეს სასწაულ-მოქმედება, მაგრამ რა ფუყოთ. ამასაც უნდა ახსნის, როგორც კაპიტალიზმის მოვლინებას ხს:ის: უთუოთ ეს განვითარებული ბუ-რჟუაზია საიდანაც 1789 წ. საფრ:ნგეთში ჩამოსუ-ლა და აჯანყებულია. მისი აზრით კაპიტალიზმიც ასე მოგზაურობს; ჯერ ხალხი ღარიბდება, ლტაკე-ბა, ყოველივე საკუთრება ეკარგვის, უმრავლესობას აღარაფერი დარჩენია, უფრხლეული და გონებრივი ძალ-ლონის მეტე, შემდეგ მამამდება (ის კი აღი ვი-ციოთ საიდან) ბატონი კაპიტა:ოზში: დახსნის ფაბრი-კებს და ამ მშენერტიტეცლა ხალხს შიგ შერეკავსო*). თითქმის ასე აზროვნებს „ევიროს“. კარგია ჩვენი მოწინააღმდეგენი ცეთოლ ინებებდენ და აგვისნიდენ: რა აღარბიბებს ხალხს? რატომ უნდა განდენ უმიწა-წყულიან? თუ ამის მიზეზი კაპიტალი არ არის, გვი-თხარით რა არის, შეიძლება აქაც რომელიმე ჯადო-

) ის. „სადიკტარტურო შინაშენება“ (კომპოზი“ № 3) ბანი ნა—ლი ამასაც ჯად კარბოს. ის ამისას: მუგსსკობა კაპიტალისტური წყობილების ნიშანი ან დასისო. ასე-თი მწერლი სსკას უგითსავს ან-მანს; ამის მიერ შეკ-გნილ ანანში ან მოიპოება ერთი წინადადება, რა-მედიც მეორეს ან ანუკვედეს. მაგრამ რა? მასკან არ არის რა ასადება, კერ ან მითქმის უველაფერო, კიდეკ ბუტყეო. მოვიწყვეთ, კამოთქვას, თუ რამე კი პესს სა-თქმელი, ასად-მიამთრელების ანუ-აუბა გამაჩინოს, რაგორც თვითან ამისას.

ქარი მოქმედობს. ყოველგან სასწაულები და სასწაულებია!

ევროპის პროლეტარიატი ზეციდან არ ჩამოვარდნილა, არც უცებ გამოჩეკილა. მანუფაქტურის დროს მუშა-ხალხი ყოველივე საკუთრებას მოკლევადილი, როგორცაა მისი დღეს ეხება, არ ყოფილა. ეს თანდათან განვითარდა. ხოლო უმაშინით მისი განვითარება შეუძლებელი იყო. მარქსი ამბობს: მხოლოდ დიდ ინდუსტრიამ დააცილა მიწათ-მოქმედება და მრეწველობა ერთმანეთს. წინათ მუშათა უმარადეობა ორივეს მიეცედა. ერთთა ერთი ხელისანი ხალხი ე. ი. ხელოსანის მკოდენი მუშა და ხელისონი უნდა ყოფილიყვნენ. ჩვენ აქ არ შევუძლებით დაწვრილებით ამ საგნის განხილვას. ხოლო „ივერიელის“, რომელიც მუშა მარქსის ისე ნივთზე, მიუთითებთ მარქსის თხზულებაზე „კაპიტალი“. იქ ნახვენ ამას გარკვეულ-დასაბუთებულს (**). (განსაკუთრებით ორი უკანასკნელი თავი; ბ-ნი ლალი იქ ამოიკითხავს, რომ მამულის დაკნინება ხელს უწყობს და არა ხელს უშლის კაპიტალიზმის აღორძინებას). კაპიტალისტურ წარმოების ნიშნობადი თვისება არ არის არც ფაბრიკა-მაშინები, არც პროლეტარიატი. ესენი შეადგენენ მხოლოდ იმ საუკეთესო პირობებს, რომელიც საჭირონია კაპიტალიზმის გაძლიერებისათვის. კაპიტალიზმი თუმცა მე-XV—XVI საუკუნეში დაშვიდრდა, მაგრამ ეს პირობები კი განჩენ შეძლებ მე-XVIII—XIX საუკუნეში. კაპიტალიზმი დაფუძნებულია თავისუფალი ადამიანის ექსპლუატაციაზე. მაკ. ფულის პატრონი ქირობს მუშას დღეში მანეთთ. ამუშავენს 12 საათის განმავლობაში და დამუშაებულ ნივთს ყიდის ბაზარზე ორ მანეთთ. მანეთი მიეცა მუშას, მანეთი მას დარჩა. რას ნიშნავს ეს? აი, რას. თორ-

**) სფერანკეთის შესახებ საკუთრადღებო ვიკანის „memoires“, სადახან ნათათ ჩანს, თუ რა ნაბრთ მიდი-მოდიოდნ სლხი სოფელს და ქადაქს შუ. მანუფაქტურის დროს თუ რა ნაბრთ მტობი იყო მუშათა რიცხვი აქედან ჩანს; კაპიტალისტი ვან რობუ, აპევი-დში, ცნობილი გახდა იმით, რომ 1692 მუშას ამუშა-პებს.

მეტი საათის მუშაობის ნაყოფი გარბედა ორათ; ერთი ნაწილი მოამუშავეს, მეორე ფულის პატრონს. ე. ი. მუშას ექვსი საათის განმავლობაში უმუშაენია თავისთვის, მეორე ექვსი საათი პატრონისათვის. აი ეს უკანასკნელი შეადგენს ზედ-მეტ შრომას, რასაც სხვა პირი ისაკუთრებს. ეს არის კაპიტალიზმის საიდუმლოება, ყველა დანაჩენი გარემოება მისი პირობებია და მეტი არაფერი. ახლა გვითხრან ჩვენმა მოწინააღმდეგეებმა: ამნაირი წარმება არსებობს ჩვენში თუ არა? ჩვენი სახელისონები, შენობა-ქარხნების, მთა მადნების, ხე ტყის და სხ. და სხ. წარმოება რა საფუძველზე არის აგებული, თუ არა კაპიტალისტურზე?

ამ კვართ ჩვენ ეხება, რომ ძველ წყობილების კალაპოტში ჩნდება და ნელ-ნელა ვითარდება ახალი ძალა, ძალა ეკონომიური. ეს ართულებს ადამიანთა ურთიერთობას და აფართოებს ხალხის მოქმედებას. მაგრამ ასეთ განვითარებას წინ ელოდება ის ძველი პოლიტიკური ფორმა, რომელიც ვარს აქვს შემოხვეული. აი, აქ შინაარსი და ფორმა, ახალი ეკონომიური ვითარება და ძველი პოლიტიკური წყობილება ერთმანეთს ეჯახება და უკანასკნელი ინგრევა. ხოლო სანამ ეს ასე მოხდებოდეს, ერში მანამდი ლებულობს სათავეს სხვა-და-სხვა მიმართულება, აზრთა მიმდინარეობა, ჩემი მოძრაობა უფარგის ზედ-შენობის წინააღმდეგ. „ივერია“ დაუსრულებელი იმეორებს, „ხალხს და ლიტერატურას ჰყოფს მრავალ პარტიათ თავისუფალი პოლიტიკური ცხოვრება“, ნამდვილათ კი ასეთი პარტიობა ფხვს რევამს მამის, როცა ვერ კიდევ ასეთი თავისუფლება არ არსებობს. სხვანაირათ არც კი შეიძლება ცვლილების, ევოლიუციის წარმოადგენა. თუ კი წინდაწინ არ არსებობენ პარტიები, მამ ვინ ცვლის პოლიტიკურ ფორმებს? ვინ იბრძვის? ჩვენ ვამტყულებთ: ეკონომიური განვითარება იწყებს დასთა აღორძინებას და პოლიტიკურ ცვლილებას, „ივერია“ არ რწამს პირველი ორი, ხოლო მესამეს კი ებლაუჭება. ან უნდა მიიღოს სამივე, ან და არც ერთი. მეტი გასაგებელი არ აქვს. ახლა განვიხილოთ ეს ისტორიული და მოენახოთ ინტელიგენციისთვის სამოქმედო ნიშანი.

ნ. ურდანი

(შედეგო იქნება)

სამინელი ქარიშხალი

(გაგრძელება მოთხოვნის „პირველი ტაღებზე“)

შ. მადეგა *)

IX

არაგ გვიან იყო, როცა მარო, კოწია და დათა კენიანი ბარბაღს სტუმრებში სავსე დარბაზში შევიდნენ. კენიანი ბარბაღს მივებდა მისსულგის და, მივსალმობა მაროს და კოწიას, მივიდა დათასთან და წამოიყენა, რომ სტუმრებისთვის გაეცნო.

— უგანათლებულესო კენიანი! — უნივერსიტეტში სწავლა-დამთავრებული მერცხალაძე. თქვა ბარბაღს და გაჩერდა ერთ მენტათ კოწიას, მდიდრულათ ჩაცმულ ქალის წინაშე, რომელიც თუმცა კარგა ხნის უნდა ყოფილიყო, მაგრამ მაინც ლამაზ ქალათ ჩანდა. უგანათლებულესო კენიანი ოდნავ წამოიწია სავარძლიდან, რომელშიაც მასწავლებლის იჯდა და ოდნავ დაუჭრა თავი დათას. დათაც შეეცა შორი-ახლო და დაუჭრა თავი კენინს. „კარგია, რომ ვიცადი წინდაწინ მაგის ამბავი, თვარა მესამე ვაპარჩიეთ სირცხვილს ექვამაჲ, ვაუვიტრა დათამ და გასაწვდენათ მომხადებელი ხელით ცხვირსახოცი ამოიღო. საქმე მის ახის, რომ კოწიამ უამბო დათას, როგორ სირცხვილში ჩაავდო ამას წინათ უგანათლებულესმა კენინამ ერთი მდიდარი ვაჭარი საქველმოქმედო მიზნით სერბობა იყო თურმე გამართული, რომლის უმთავრესი გამაგე უგანათლებულესი კენიანი მხადებოდა; ვაჭარმა ბევრი ფული დახარჯა ლატარიის ბილეთებში და ისიც ბლომით შეიკრა. ამიტომაც ვილაქამ წიციანა თურმე და წარუდგინა უგანათლებულეს კენინს. მდიდარი ვაჭარი ამჟამთ მივიდა კენინასთან და გაუშვირა ჩამოსართლებული ხელი. კენინამ კი, ვითომც ვერც კი ამჩნევს გამოწვდილს ხელსა, მხოლოდ ოდნავ დაუჭრა თავი, როგორც ახლა დათას. შერცხვა ვაჭარს და დიდხანს ველარ მოახერხა გაშვირული ხელს ჩამოწვდა, მაგრამ რაღას იხამდა და წამოვიდა ქირის ოფელში გაწურული!

— გრაფინა სენ ჯანდენისა! ახლა მეოჯ ქალის წინ გაჩერა კენიანი ბარბაღს დათა. გრაფინიამ ხელი ჩამოართვა დათას. ეტყობოდა, რომ გრაფინია

სენჯანდენისა, განათლებული და ბევრის მნახელი ქალი იყო, ისე ეჭირა თავი უბრალოთ, მაგრამ გემოვნებით იცნა. გრაფინიაც აღარ იყო ყმაწვილი, მაგრამ ისეც ჩინებულათ შენახულიყო.

— კენიანი კატო კაციაშვილისა! ახლა მესამე ქალთან მივიდნენ ბარბაღს და დათა. კენიანი კატომაც მაშინვე ჩამოართვა ხელი დათას. მს პარველებზე უფრო ყმაწვილი და უფრო უბრალო ქალი იყო, თუმცა კონტაობა და კოწიანობა უკანათლებულეს კენინებზე ნაკლებ არ უყვარდა

— ჩემი მული კნიანა თვოდოსია! კნიანამაც ხელი ჩამოართვა დათას.

— კაცებს კი თქვენ თვითონ გაეცანით! უთხრა კენიანი ბარბაღს დათას, როცა ქალები ჩამოიარეს და მიუშვირა ხელი კაცებს-საკენ.

— თავადი ნესტორ მარტაძე, თავადი სანდრო ბესოსელი, ექიმი ვანო კახაბერიძე, ექიმი მელიტონ ზონარიძე, გურგენ გურგენიძე, თავადი ტაიცილ გურამაძე, კენიანი ბარბაღს მეუღლე, ჩამოუთავა უცხე კოწიამ დათას და გაეცნა ყველა. მერე წაიყვანა ამ ცერემონიისგან თავმოებურებული დათა და მოისევა გვერდით.

„ესეც ჩემი მალალი საზოგადოება და ინტელიგენცია! ნანათ, აბა რა შეიღებოც არიან, რას ჰქონიქობენ, რთ სულდგმულობენ, საით მიისწრაფვიან?“ გათვიტრა დათამ, როცა თავისუფლათ ამოისუნთქა, და დაუწყო დაკვირება იქ შეკრებულ საზოგადოებას.

— სიტუაცია თქვენ გვეუთენისთ, ბატონო გურგენ, თქვა უგანათლებულესმა კენინამ, რომელიც ეტყობოდა, თავმჯდომარის როლს თამაშობდა, როცა ყველანი დასდნენ და სიჩუმე ჩამოვიარდა. გურგენ გურგენიძეც წამადგა, დაახვლა რამადენიმეჯერ და დაწყო ლაპარაკი, მაგრამ ჩვენ სანამ მის სიტყვებს მიწვიყვანდეთ, საჭიროთ მიგეკანია, უფრო დაახლოვებით გავაცნო იგი მკითხველს.

გურგენ გურგენიძე ეცუთენადა იმ ბენიერ არსებათ, რომელნიც საღმრთო წერილის სიტყვით რომ ეთქვათ, ეითარცა მფრინველნი ც-სანი არა, სთესენ, არცა მკიან, არცა შეიკრებენ საუნჯეთა და მამა მათო ხეცითა ასახადლებს მათა. ისინი ღლეს აქ არიან, ხვალ იქ, ზეც პეტერბურგში, მანგე პარკში და ერთის კვირის შემდეგ შეიძლება ამერიკაშიაც ამოყონ თავი. იმათ უკველთების კარგათ აცეთ, კარგათ ახერგათ, კარგას სკამენ, კარგას სეამენ და ყოველკან კარგი ავჯილი უქირავდით, რადგან შევიერთათ იტან შეთვისება იმ საზოგადოებისა, რომელშიც გაჩნდებიან: თავზე ხელ-ღებულ მოქვიფებ-

*) ახ. „ავალი“ № 29

თან ქეივობენ, მხიარულებთან მხიარულობენ, ქირისუფალთან ტირიან, ბრძნებთან ბრძნობენ, სულელებთან სულელობენ და სს. და სს., ერთი სიტყვით, სადაც მივიღიან, იქაურ ქულს იხურევენ და ყოველთვის და ყოველგან მოგებულნი არიან, ბევრი ანეკდოტი დადის მათზე საზოგადოებაში, ბევრი მათი ოინი სამავალითა ქუყის, ვამპირახობის და მოხერხების ნაყოფათ მოაჩნიათ და ყველა პატივს ცემს მათ, როგორც ყოველის საზოგადოების სულსა და გულსა. როცა საქიროა ეს ვაჟბატონები იმისთანა მაღალ ფრანგებს არახუნებენ, თითქოს ქვეყნისთვის თავდადებულნი არიანო და როცა დაქორღებთ კი ვინ იცის, რაგებს არ კადრულობენ? გურგენ გურგენივე უკეთესი წარმომადგენელი იყო ამ ნიორ ვაჟბატონებისა, რადგან ბუნებით ნიჭიერთა დეგებადა იგი განგებას და უკეთეს მკვამარეობაში მართლა ბევრის სარგებლობის მოტანა შეეძლო ქვეყნისთვის, მაგრამ ახლა კი ხშირათ ბევრი ენებაც მოჰქონდა. აბასთუშანში გურგენი თავადმა სანდრო ბესოშვილმა წამოიყვანა; ბინა მასთან აქეს და ბანქოს ფულსაც ის აძლევს ხოლმე, როცა მიუტყდებელი საქირო იქნება წაგებულის ფულის გადახდა რატომ? იმიტომ, რომ თავად სანდროს მარტო წამოგოლა დღეზარა და გურგენზე უკეთესს ამხანავს და

შემქცევს ვის იშოვიდა? ამნაირათ, თუმცა გურგენი ახლავს თავად სანდროს, მაგრამ საქმით კი ისე გამოდის, რომ თავადი სანდრო ახლავს გურგენს, რადგან, სადაც უნდა იყვენ, შინ თუ გარეთ, პირველი ადგილი გურგენს უჭირავს. მხოლოდ ქალებთან არ შეუძლია გურგენს მეტოქობა გაუწიოს სანდროს, რადგან უკანასკნელი შეგნიერი თვალტანადია და თანაც ნამდვილი რაინდული ქცევა და მიხერა-მოხერა აქეს. თავადი სანდრო სულ 24 წლის ყმაწვილია და გასათხოვარი და გათხოვილები ერთმანეთს ცილებთან მასთან დაახლოებას. ამ ვამათაც სანდროს, მხოლოდ ექიმ მელატონ ზონარიძეში სცეკოს ხოლმე უგანათლებულესი კნენია ზნისა, სხვაში არავისში. სანდროსაც თავი მოწონს და, როგორც თვალტანადათ არის პირველი, ისე ყველაფერში უნდა პირველი იყოს: ყოველ დღე ახალ-ახალი ჩოხა ახალუბი აცეკა და ფულსაც უანგარიშით ჰხარჯავს; ჯერ ერთი თვე არ არის, რაც აბასთუშანშია, და ათას მანეთზე მეტი დახარჯა. მამას საცხოვრებელი დაუტოვებია და ისიც ჰკანს, სანამ არ გამოაღვცეკოს.

დღეცა მგარული.
(შეადგია იქნება)

ბასუხათ „კეალის“ მე-25-ე №-ში შემიშენის დამწერს

ახტო „კეალის“ მკითხველებს ეხსოვებთ, რომ მე ვაგებთ მე-25-ე №-ში იყო მცირე შენიშვნა შესახებ ზაქათალის ოლქის მისსიონერის საუბრისა კახისა და ყორღონის ქრისტიანებთან, დატამბული საქართველოს საეკსპარზოსო სასულიერო მოამბის მე-10-ე №-ში იმაზე, თუ როგორ ვრცელდებოდა ქრისტიანობა ხსენებულ ოლქში. როგორც ჩანდა თვით შენიშვნიდან, უსახელო „კრიტიკანს“ არ შაწონებია ახალის მისსიონერის საუბრის შინაარსი და უმეტესათ მისი სათაური.

შენიშვნის დამწერი ამბობდა „კეალის“ მე-25 №-ში, რომ შინაარსი ზაქათალის ოლქის მისსიონერის საუბრისა არის „წყალ-წყალა, თხელი და გაცეითილი“. მაგრამ აელაბარში გავიწილ სიტყვების თქმით „კრიტიკანი“ ამცირებს მხოლოდ თავისავე თავს, დამტკიცებთ კი ვერაფერს ამტკიცებს.

რაც კი საქირო იყო ეთქვა მისსიონერს ინგილოებისათვის იმის განსამარტებლათ, რომ მათი მამა-პაპა ქრისტიანობას აღიარებდა და მართმადიდებლობა ზაქათალის ოლქში შემოვიდა. ჯერ როდესაც ცრუწინასწარმეტყველი მამალი არც კი იყო დაბადებული—არის ნათქვამი საუბარში. მამა რაღა საქიროება მოითხოვდა გრძლათ და დაწერილებით ესაუბრინა მისსიონერს! ჩვენის აზრით, საუბარი, წარმოთქმული რომელიმე მისსიონერის მიერ მდამბო ხალხისადმი ცეკვისის კათედრიდან სწავლულ გამოკვლევას კი არ უნდა შეადგენდეს, არამედ უნდა იყოს ვასაგები, ცხალ და შემოკლებული.

ზოგჯერ საქიროა სხვა-და სხვა მანუზების გამო გაუგებროს, ან აღუნანს ხალხს ის, რის დედა-აზრიც უწყვიან, მაგრამ არ სარგებლობენ და ნელ-ნელა იერიწყდებთ იგი. გარდა ამისა, თქვენა ცდებთ, რომ ამბობთ, ყველაფერი ის, რაზეც მისსიონერმა ისაუბრა კახისა და ყორღონის ქრისტიანებთან, ქრისტიანმა კი არა, უკანასკნელმა მამადიანმა ქართველმაც კი დაბეჯითებით იცის. რასა ბრძანებთ ბ. აეტრო! ნუ თუ მართლა ყველა ინგილომ იცის,

როგორ მიმდინარეობდა ქრისტიანობა ზაქათალის ოლქში! ნუ თუ მართლა უკანასკნელმა მამადიანმა იცის, რომ მისი მამა-პაპა ქრისტიანობას აღიარებდა! მამადიანმა კი არ, ზოგიერთ მონათლულ ინგილომაც კი არ იცის, რომ ზაქათალის ოლქში მუსულმანობა ქრისტიანობაზე მერე შემოვიდა; ბევრმა ისიც კი არ იცის, რომ მამადი კოლ-წინაწარმეტყველი იყო და ქრისტეს შემდეგ დაიბადა. ნუ გგონიათ აგრეთვე, რომ რაც მოხუცებმა იციან ეს ახალით, საზოგადოთ ის ახალ-თაბაში ყველამ იცოდეს.

საუბრის შინაარსზე ამაზე მეტს აღარ ვეტყვიოთ უციკს ავტორს, რადგან თვითონ ამბობს— „შინაარს ჩვენი არ შეეცებოდით, სხვაფრივ რომ არ იყოს საგულისსმობა მისისინერის საუბარი. ჩვენი ყურადღება მიიქცია იმ ენამ, რომელზედაც წარმოუთქვამს მისისინერის ბ. ტ. ივანეცის, ამბობს შენიშვნებს დამწერია—აი, რა ეწერა იმ საუბრისათაობზე: „Всёжда... говоренная на грузинско-инглийскомъ диалектѣ, ეს „грузинско-инглийскій диалектѣ“-ი რაღა არის, ვერ გავიგოთ! „ინგილო“ ეთნოგრაფიული ლექსია არ არის, ე. ი. ამგვარი ხალხი არაოდეს არ არსებობდა დედამიწის ზურგზე და მამასადაც რა ენას შექმნიდა ეს არა არსებობს არსება?!” — ვანაგრძობს კიდევ კოკისპოდენტრი.

თქვენ თუ „დიალექტ“-ი რა არის, არ იცოდეთ, ეისი ბრალია? სიტყვა „დიალექტ“-ი ნუ თუ უშეკველათ ნიშნავს „დამოუკიდებელს ენას“ (самостоятельный языкъ), როგორც თქვენ გგონიათ! „დიალექტ“-ი არის ბერძნული სიტყვა და ნიშნავს გვიარს ლაპარაკისა ანუ ენისას, რუსულათ: „нарѣчїе, говоръ языкъ“ და არა განსაკუთრებით ანუ დამოუკიდებელი ენა. მაგ. დამტკიცებულა, რომ ბერძნულს ენაში იყო რამდენიმე „დიალექტი“ (нарѣчїе): ბერძნები დორიელეზა ლაპარაკობდენ დორიულს დიალექტზე, იონიელეზა—იონურ დიალექტზე, ატიკაში სხვა დიალექტზე და სხვა და ეს დიალექტები იყვენ შტრანი ერთ და იმავე ბერძნულს ენისა*) აგრეთვე ეუწყით, რომ თურქული, ანუ თურქ-თათრული ენა რამდენსამე დიალექტებათ განიყოფება: კავკასიაში არის თურქ-ადრბაიჯანული დიალექტი (нарѣчїе) ანუ გვიარი თათრულის ლაპარაკისა ანუ ენისა, ყაზანის თათრები ლაპარაკობენ სხვა დიალექტზე თურქულის ენისა, თათრები გავათალები —გავათაურათ და სხვა**)

ასე ამგვარათ ქართულს ენასაც აქვს დიალექტები. (нарѣчїе) ქართველები ინგილოები ლაპარაკობენ სხვა გვიართ, სხვა დიალექტზე ქართული ენისა, ვიდრე ქართველ-ხევისურნი, მაგ.; ქართლ-კახელნი და იმერტელები კი ნამჯილს (копейной) ქართულს ენაზე. საზოგადოთ ინგილოების, ანუ ზაქათალის ოლქის ძირთველების ქართული ენა განსხვავდება ქართლ-კახელეების ქართული ენისაგან შემდეგით: 1) ინგილოები ქართულს სიტყვას ბევრს შემთხვევაში ბოლო ასოს, ან ასოებს უტყევენ, მაგალითათ: პშირი, ჩემი, მოდინარ, წადი, დადექი და სხვა, ციენი ამბობენ ასე: პური, ჩემ, მოძი, წაა, დადექი და სხ. 2) ზოგჯერ სიტყვას ორგინალურათ აბოლოცებენ, მაგ. ჩემთერს, იმისთერს, დედაკაცისთვის და სხვა, აქ ამბობენ ამგვარათ: ჩემზე, იმიზე, ზედაკაცებ და სხ. 3) ზოგი ქართული სიტყვა ინგილოებში ისე შეცვლილა, რომ ქართულს აღარა ჰგავს, მაგალითათ: „რომელი“ აქაურათ ჰქმენი“ და სხვა; მაგრამ, იქნება სიტყვა „ჰქმენი“ ქართული არც კი იყოს; 4) გარდა ამისა, ინგილოები ქართულს ლაპარაკში ურევენ ფრიად ბევრ თათრულს სიტყვებს და მართე წინადადებსაც, რადგან სხვა-და-სხვა ისტორიულ გარემოებამ სამშობლო ენა მათი შეღება თათრულის ენის ზეგავლენით*). აქ სხვა განსხვავებებსაც უჩვენებდით, მაგრამ საქმარისია ოთხი ზემოხსენებული მაგალითიც.

მე და სხვებსაც ბევრჯელ ვაგვიგონია აქაურის ხალხისაგან, როცა საყდრიდან გამოცხლავით წირვას შემდეგ, რომ „ჩვენ თავში ვერ ჩავეარდით“, ე. ი. ვერ ვაგვიგონა, რაც იქადაგა საყდარში „ქართული მანასულ“ (საქართველოდან მოსულმა) ბლაღოზინმა და ბერშაო. „სან, ალლა, უთხარით, აელა კი გორა თავში ჩავეადონო“. ე. ი. თქვენ და თქვენი იმერთი, უთხარით, რომ კარვათ ვაგვაგებინონო, ამბობენ ინგილოები. მართლაც ამ პატრიცემულ პირთა ჰგონიათ ქართლში ექადაგებთ, ან სემინარიელებს ეცხლურებდითო. ბნო კრიტიკანო, ახალი აღთქმა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი მაინც არ წავიკითხათ? (ახლა, უკეთუ თქვენთან მოვიდდ, ძმანო და დავიწყო საუბარი უცნობ ენაზე, რა სარგებლობას მოგიტანთ...“ (მუხ. 6.) „აგრეთვე თუ თქვენ ერთარ წარმოთქვამთ გასაგებ სიტყვას, როგორ შეგრცობდენ, რას საუბრობთ? თქვენ ექნებთ მაშინ ვითარცა პერსა მეტყველნი“ (მუხ. 9.) „უკეთუ არ იცოდენ მე სიტყვების მნიშვნელობა, მაშინ მოსაუბრესთვის ვიქნები უცხო ქვეყნელი და მოსაუბრე ჩემთვის უცხო ქვეყნელი“ (მუხ. 11.) „ვმადლობ

*) ახ. Греческая грамматика Кюнера.
 **) ახ. Этнографич. обзоръ турецко-татарскихъ племень професора Н. Катанова.

*) ვედად ინგილომ თათრული ენებ კარვათ იცის.

ღმერთსა ჩემსა, რამეთუ თქვენზე ბევრს ენაზე ესა-
უზრობ. არამთ ეკლესიაში მწვავეს ეთქვა ხუთი სი-
ტყუა გონებითა ჩემითა, რომ სხედესაც უმოძღვრო
ვიღრე ბევრთა სიტყუა რა, უცნობ ენაზე* (პ. 18 19)
ჩანს ყველაზე ზემოთქმულიდან, რომ ზაქათლის
ოლქის მისსიონერს ჰქონია სამა-თლიანი საფუძველი
ეწოდა იმ ენისათვის, ან უკეთ ეთქვათ, გვარ ლაპა-
რაკისათვის, რომელზედაც წარმოიტკა საუბარი „და-
ოლქტა“ (нарѣчїе, — მისსიონერი წმ. პავლე მოციქუ-
ლის მიმდევარია.

რაც შეეხება სიტყვას „ინგილო“, მართალია,
ეს არ არის ეთნოგრაფიული წოდება ხალხისა, მაგ-
რამ სხვა-და-სხვა ვითარების გამო ხალხს, ზაქათლის
ოლქის ქართველებს, დარქმევიათ ეს სახელი, ორი-
სამი საუკუნე იქნება მას აქეთ, რაც ზაქათლის
ოლქის ქართველები ინგილოვებთ იწოდებიან. რომ
„ინგილო“ ზაქათლის ოლქის ქართველის საზოგადო
სახელია, ეს თითქმის ყველამ იცის, ვისაც თავისი
ქვეყნისა ცუტა რამე გავცება, იმის დასამტკიცებ-
ლათ, რომ ზაქათლის ოლქის ქართველებს ინგი-
ლოვები ჰქვიათ, შევიძლია მოვიყვანოთ მრავალი
ფაქტები და საბუთები. აქ ჩვენ მოვიხსენებთ მხო-
ლოთ შემდეგს: ზაქათლის ოლქის ქართველები ინ-
გილოვებთ იწოდებიან კავკასიის არხეოლოგიული
კომისიის სხვა-რა-სხვა აქტებში (Акты Кавказской
археологической комиссии). აგრეთვე კავკასიაში ქრი-
სტიანობის აღმადგენელ საზოგადოების ყოველწლი-
ურს ანგარიშებში (отчеты); გარდა ამისა, არხეოლოგ-
ისტორიკოსი დ. ბაქრაძე, საქართველოს ისტორიის
მკვლევარი (ინგილოვები) მღვდელი დიმიტრი და მო-
სე ჯანაშვილები ზაქათლის ოლქის ქართველებს
(თავიანთ თავსაც) ინგილოებს ეძახიან სხვა-და-სხვა
ტურნალ-გაზეთებში. დ. ბაქრაძეს გაზეთ „დროება-
ში“ ნიშნულებიც მოჰყავს ინგილოების ლაპარაკიდან,
სიდიდანაჲ ჩანს, რომ ამ ხალხის ენა გადასხვაფერ-
ბულა ნამდვილ ქართული ენისაგან. თუ სულ ყველანი
ზაქათლის ოლქის ქართველებს „ინგილოებს“ ეძა-
ხიან, ამ ქვეყნის ახალს მისსიონერს ტ. ივანიკის
რატომ აღარ შეუძლია მოიქცეს ასე! ანუ — თუ აქა-
ურ ქართველებს ინგილოებს უწოდებენ, რატომ
აღარ შეიძლება, რომ აქურს ლაპარაკს ქართულ-
ინგილოური ლაპარაკი (гаузино-инглиоиский диалектъ,
или нарѣчїе) დაუბახოთ! მაშ როგორ მოხდა, რომ
გალღობი ფრანგებთა იწოდებიან და მათი ენა ფრან-

გულათ, დათინები — იტალიელებათ და მათი ენა —
იტალიურათ და სხვა და სხვა. მაგრამ უსახელო კო-
რესპონდენტი რომ უსაფუძვლოთ ელაპარაკებოდ
„კვალის“ მკითხველებს, ესა ჩანს კიდევ შემდეგიდან:
ამ ბატონს მისსიონერის საუბრის სათაურიდან, „ГРУ-
ЗИНО-ИНГЛИОИСКИЙ“ წოდებიდან ამოუღია ვასარჩევით
მხოლოთ მეორე ნახევარი სიტყვისა: „ИНГЛИОИСКИЙ“,
„ინგილოური“, პირველი ნაწილი კი წოდებისა,
„ГРУЗИНО“ — „ქართველ“, რომელიც ეთნოგრაფიული
ლექსია არის, ე. ი. ამნაირი ხალხი მართლა ცხოვ-
რებს დედამიწის ზურგზე და ამ წოდებით ზაქათა-
ლის ოლქ-ის ქართველობის ენას მისსიონერი ტ.
ივანიკი უწოდებდა ნამდვილს სახელს, ეს კი დაუ-
მალოეს უსაფუძვლო მწერალს. დამერწმუნეთ ური
გო შენიშვნის დამწერი, რომ ზაქათლის ოლქის
მისსიონერი ცდილობს დაამყაროს ყოველი თავისი
მოქმედება სახარების სწავლაზე, კეთალ-სინდისი-
ერეაზე. ზაქათლის ოლქში სამნაირი ხალხი ცხოვ-
რებს: ინგილოებ-ქართველები, თათრები და ლე-
კები. ინგილოების სამწერლო შკოლებში, რომლე-
ბის ინსპექტორიც მისსიონერივეა, არის ხმარებაში
ქართული ანბანი, ი. გოცებაშვილის სახელმძღვანე-
ლებით, სამშობლო ენის შესასწავლათ, როგორც
საქართველოს საექსპანსიოს სხვა სამრეწლო შკო-
ლებში; რაც შეეხება თათრებსა და ლეკებს მისსიო-
ნერს სახეში აქვს, თუ გარამოდანი ხელს შეუწყო-
ბენ, იმ-ქმელის იმათთვის ისე, როგორც მოქმე-
დობდენ, მაგ. შემდეგი გამოჩენილი პირნი: წმ.
კიორელი და მეთოდი გლაგოლენისათვის, მისსიონე-
რი — პროფესორი ნ. ილინსკი აღმოსავლეთ რუ-
სეთის თათრებისათვის, ჩუვაშებისათვის, ცოტაიკეი-
ნისათვის, ჩერმისებისათვის და სხვა ხალხთათვის და
როგორც აკადემიკოსები უსლარი და შიფნერი კავ-
კასიის შოგიერთ მთიულ ხალხთათვის. *)

*) უფერფათ ვასლაგათ მატერეულ მისიონერს
ივანიკის, მაგრამ ეს ეჭვები, რომელნიც აუჯლის* შე-
ნიშვნაში იყენ გამოცხადებულნი, ამ ჩვენს უკუდამბობს
დრომ და ამ უკუდამბობს მოდგაწევებს გამოაწივებს. სხი-
რათ სიქება, რომ გვანუგაშუენ სამშობლო ენაზე გან-
წავლათ სხვეთა წერილს და გაცნალებთო, მაგრამ ნა-
მდვალათ ენა სამშობლო ენის მეტიართ უცნო ენს გვა-
ნრან და ემსწივლებს გვახინჯებენ სუფიერთა. იქვეენ ენს
შაქარი, მაგრამ ვი თუ ქართულ ინგილოებს თქვენ მიერ
გვიდღ განწინსული თათრულ ჯდრბეკანური ენა, რა-
მელზედღ წირვა დოცვს და სხვეთა წერილის ვადათა-
რგმანს ფიქრობთ სამშობლო, ენით ვადაქმეთ.

რედაქცია
ქვემოთაა გამოქვეყნდა ან. თ.-ქრქულის.